

راهبردهای تقویت چرخش مغزها و جذب نخبگان در نظام سلامت

مقدمه

توسعه و گسترش پدیده جهانی سازی در پنجاه سال اخیر به همراه کاهش هزینه های حمل و نقل، موجب جابجایی بسیار سریع تر ایده ها و افراد شده است. افزایش رقابت کشورها در جذب نخبگان و نوایغ و نخبگان موجب شده نیروی انسانی متخصص و باکیفیت راحت تر از قبل بین کشورهای مختلف جابجا شده و یا مهاجرت کند. همزمان با افزایش قابل توجه مهاجرت نیروی انسانی متخصص از کشورهای در حال توسعه به کشورهای توسعه یافته، مطالعات متعددی به بررسی تبعات مهاجرت ها پرداخته و اکثریت مطالعات بر جنبه های مثبت و اثرگذار مهاجرت نیروی انسانی متخصص برای کشورهای مبدا تاکید دارند. جابجایی نیروی انسانی متخصص فرصت های ویژه ای را برای کشورهای مبدا به دنبال دارد. در این راستا، سیاست های چرخش مغزها با هدف استفاده از توان و ظرفیت مهاجرین و نیروی متخصص خارج از یک کشور معرفی و در بسیاری از کشورهای جنوب شرقی آسیا نظیر سنگاپور، چین، ژاپن و هند بصورت جدی اجرا شده تا اثرات منفی مهاجرت به خارج را تا حدودی بکاهد. در مرور ساختارمند مستندات بین المللی بیش از ۶۰ راهکار شناسایی شد که کشورها برای ترویج مفهوم چرخش مغزها از آنها استفاده می نمایند^۱. در ادامه صرفاً به عنوان مثال اقدامات مهم دو کشور بزرگ شرح داده شده است.

هندوستان

هندوستان یکی از کشورها با بالاترین فراوانی خروج نیروی متخصص و با کیفیت است به طوری که بر اساس آمارهای موجود، بیش از ۱۷ میلیون مهاجر هندوستانی در سایر کشورهای دنیا زندگی می کنند. در دهه ۷۰ و ۸۰ میلادی، رشد فزاینده خروج نیروی متخصص و باکیفیت از هند موجب نگرانی های گسترده ای در بین سیاست گذاران و مسئولان اجرایی این کشور شد. در پاسخ به این نگرانی ها، دولت هند برنامه های بلندمدتی را برای جذب نخبگان مهاجر، بهبود اقتصاد و گسترش بازار کار در این کشور آغاز نمود. بر اساس شواهد موجود، در نتیجه کاهش نرخ اشتغال در کشورهای توسعه یافته، رشد قابل ملاحظه اقتصاد هندوستان، افزایش فرصت های شغلی در صنایع پیشرفته و بازبینی قوانین مهاجرتی موجب شد تا از سال ۲۰۱۴ تاکنون نزدیک به ۱/۳ مهاجرین هندوستانی به این کشور برگردند.

مانموهان سینگ نخست وزیر پیشین هندوستان معتقد بود بسیاری از پیشرفت های اخیر هندوستان حاصل جریان معکوس درآمد، سرمایه گذاری و نیروی انسانی متخصص است که در نتیجه سیاست های چرخش مغزها و استفاده از ظرفیت دیاسپورای هند در سایر کشورها بدست آمده است. به عبارتی این کشور سعی نموده است تا هندی های خارج از کشور را به هم متصل و بین آنها شبکه سازی نموده و با کشور خودشان مرتبط نماید.

چین

چین یکی از کشورهای آسیب دیده به دلیل خروج نیروی متخصص و با کیفیت بوده که سیاست های جذب و برگشت نخبگان و مهاجرین چینی را با تاکید بر پرداخت مشوق های مالی از سال ۲۰۰۰ آغاز نموده است. افزایش سرمایه گذاری ملی بر روی کسب و کارهای نوپا، تخفیف های مالیاتی و رویکرد توسعه گرایانه بسیاری از استان های چین موجب جذب کارآفرینان و نیروی متخصص چینی به این کشور شده است که یکی از دلایل رشد درآمد ناخالص ملی (GDP) در سالیان اخیر می باشد. البته سیاست چرخش مغزها صرفاً با بازگرداندن مهاجرین تحصیل کرده و خلاق به کشور صورت نگرفته و تلاش شده در حالی که خارج از کشور هم هستند برای توسعه کشورشان همکاری نمایند. در حال حاضر بسیاری از چینی های موفق در سراسر جهان به عنوان سفیر کشورشان اقدام و مستقیم و غیرمستقیم در ثروت آفرینی و توسعه عملی کشورشان مشارکت و مشوق در یافت می کنند.

۱ نظری رباطی، صادقی، محمد، عسگری، بذرافشان، مهرابی، عرب بدوی، صفی زاده، ملک پور افشار، حقدوست، خشنود. راهبردهای تقویت چرخش مغزها و جذب نخبگان در نظام سلامت: مطالعه مرور میدانی. نشریه فرهنگ و ارتقاء سلامت. دوره هفتم، پاییز ۱۴۰۲، شماره سوم، صفحات ۳۸۴ تا ۳۹۰

چگونه سیاست چرخش مغزا می تواند به یک بازی برد - برد تبدیل شود؟

- ۱ چرخش مغزا می تواند منجر به انتقال دانش و مهارت ها بین کشورها شود.
- ۲ چرخش مغزا می تواند موجب خلق فرصت های شغلی جدید و کارآفرینی گردد.
- ۳ چرخش مغزا می تواند چالش کمبود نیروی متخصص در صنایع را برطرف سازد.
- ۴ به منظور افزایش اثربخشی سیاست های چرخش مغزا لازم است کشورها سیاست های تشویقی در خصوص افزایش جذب نخبگان داشته باشند.
- ۵ سرمایه گذاری در حوزه آموزش و پژوهش می تواند زمینه حضور نیروی متخصص و با کیفیت مهاجر در داخل کشور را تسریع کند.

مصادیق چرخش مغزا در کشور

چرخش مغزا به مجموعه اقدامات و سیاست هایی گفته می شود که با هدف افزایش مشارکت نیروی انسانی متخصص خارج از کشور در آموزش، پژوهش، کارآفرینی و خلق ثروت در کشور مبدا صورت می پذیرد. با توجه به اینکه احتمالاً مهاجرت تحصیل کردگان و خروج مغزا در حوزه سلامت روند افزایشی خواهد داشت و کنترل آن به دلیل دافعه کشورهای مبدا و جاذبه کشورهای مقصد ادامه دار خواهد بود و پیامدهای آن موجب تشدید نابرابری های موجود در حوزه ارائه خدمات سلامت به مردم خواهد شد، لذا اتخاذ سیاست های پیشگیرانه و تقویت موانع خروج از کشور در بلندمدت نمی تواند نقش موثری در کاهش مهاجرت ها داشته باشد.

در این راستا سیاست های افزایش همدلی، تقویت عرق ملی و روحیه میهن دوستی می تواند به مشارکت مستمر و موثر افراد مهاجر در توسعه کشورشان کمک می کند و این تجربه در بعضی کشورهای جهان به میزان قابل ملاحظه ای اثرگذار بوده است.

اما اختصاصاً در خصوص ایران، باید تاکید شود که بسیاری از افرادی که مهاجرت کرده اند کماکان به کشور بسیار علاقمند بوده و دغدغه مند مسائل کشور را رصد می کنند و این یک فرصت بسیار خوب می باشد. گاه امکان عضویت هیئت علمی افتخاری به یک متخصص خارج از کشور باعث می شود وی در سال مدتی را به عنوان مهمان در دانشگاه حضور و در بخش های بیمارستانی و یا دانشکده ها ارائه خدمت نماید و گاه این ارائه خدمت با کمترین چشم داشت مادی است؛ و یا افراد می توانند در حالی که خارج از کشور هستند در هدایت پایان نامه های دانشجویان، شرکت در ژورنال کلاب ها و جلسات بحث علمی و در تنظیم مقالات و کتب نقش آفرینی نمایند. بعضی از ایرانیان بسیار موفق در سطح جهان دارای منابع مالی قابل ملاحظه ای هستند که برای کارآفرینی در داخل کشور و ایجاد حلقه اتصال اقتصاد داخل و خارج از کشور می توانند مشارکت داشته باشند. همچنین انتقال تجربه و فناوری و سرمایه گذاری داخل کشور با رویکردی عملگرایانه نتایج مثبتی می تواند به دنبال داشته باشد.

دیاگرام مصادیق چرخش مغزها در کشور

پدیده مهاجرت متخصصان در دنیا و ایران رو به افزایش است

فاصله بین کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در تامین رفاه و نیازهای افراد متخصص رو به افزایش است. برای یافتن شغل، درآمد و رفاه بیشتر و پیشرفت علمی، متخصصان احساس می کنند مهاجرت الزامی است.

کشورهای در حال توسعه توان لازم برای مدیریت مهاجرت را به سادگی در اختیار ندارند

موانع اقتصادی موانع فرهنگی موانع اجتماعی موانع سیاسی

پس چه باید کرد؟

توجه خاص به مفهوم چرخش متخصصان یعنی استفاده از توانمندی های ایشان حتی در خارج از کشور
کاهش زمینه های مهاجرت که البته بسیار سخت و گاه غیرممکن است.

مصادیق چرخش مغزها

امکان همکاری تحقیقاتی با دانشگاه های کشور مبدا	امکان حضور موقت در دانشگاه های کشور مبدا و عضویت هیئت علمی افتخاری ایجاد اتصال بین اعضای هیئت علمی داخل کشور با ایشان برای همکاری های علمی، تحقیقاتی و فناوری	مشارکت در برگزاری دوره های فوق تخصصی و فلوشیپ امکان عضویت مجدد در دانشگاه ها بعد از یک دوره حتی طولانی خروج از کشور	راه اندازی خدمات پزشکی از راه دور و دریافت مشاوره های تخصصی پزشکی فعالیت و سرمایه گذاری در شرکت های دانش بنیان داخلی	فعالیت در انجمن ها، تشکل های علمی استاد افتخاری
--	---	---	--	---

موانع پیاده سازی مفاهیم چرخش مغزها در کشور

بسیار اندکی از ایرانیان خارج نشین دارای مشکلات امنیتی هستند و باقی گروه شهروندان مقیم خارج هیچ گونه مشکل امنیتی برای ورود و خروج ندارند. این فضا سازی ها در حالی صورت می گیرد که رهبری در سخنان خود از هرگونه نگاه امنیتی به مساله ایرانیان ساکن خارج از کشور اجتناب کرده اند. ایشان در بیانات سال ۷۶ با تاکید بر اهمیت ارتباط و بیان اینکه کاری هم نداشته باشید که انقلابی است یا انقلابی نیست، درباره ایرانیان مقیم خارج، یادآور شدند که فرقی نمی کند؛ او ایرانی است. در واقع به نظر می رسد از نگاه ایشان، صرفاً موضوع ایرانی بودن (به غیر از افراد معاند و علیه نظام که تعداد بالایی نیستند)، برای رسیدگی به امور شهروندان مقیم خارج کفایت می کند و مسوولان امر نیز باید همین نگاه را نسبت به ایرانیان مقیم خارج داشته باشند.

۴. موانع اقتصادی: محدودیت های شدید مالی به خصوص در دانشگاه ها در حدی است که امکان سرمایه گذاری در زمینه تقویت ارتباطات را محدود کرده است. لذا باید منابع مالی مناسبی در اختیار دانشگاه ها قرار گیرد. البته در سیاست های سال های اخیر این مهم عمدتاً به صورت متمرکز و از طریق معاونت علمی ریاست جمهوری صورت گرفته که البته مغتنم بوده اما اثربخشی اساسی نداشته و شاید یکی از دلایل آن متمرکز بودن این امکانات و کاهش قدرت مانور دانشگاه ها به عنوان کانون های اصلی ارتباطی است. تقویت سیاست چرخش مغزها نیازمند توجه ویژه به سرمایه گذاری در زیرساخت های آموزشی و پژوهشی دانشگاه ها نیز هست تا امکان ظهور و بروز توانمندی ها و ظرفیت های نیروی متخصص با کیفیت در مرزهای دانش فراهم گردد. به دلیل مشکلات مالی در سالیان اخیر، زیرساخت های آموزشی و پژوهشی بسیاری از دانشگاه ها فرسوده و مستهلک شده و توان دستیابی به فناوری های به روز و پیشرو وجود ندارد.

۱. موانع قانونی: در بسیاری از موارد، موضوعاتی مانند افتخاری بودن، استفاده از اساتید دوتابعیتی، استخدام، عقد قراردادهای موقت کاری با ایرانیان خارج کشور نیازمند دستورالعمل ها و آیین نامه های اجرایی است که در حال حاضر به صورت مشخص و دقیق وجود ندارند. جایگاه چرخش مغزها و استفاده از ظرفیت نیروی متخصص خارج کشور در اسناد بالادستی نظیر نقشه جامع علمی کشور به خوبی تبیین نشده و برنامه ای برای استفاده از این ظرفیت ها وجود ندارد. بر این اساس، اقدامات فردی و دانشگاهی برای بکارگیری از توان نیروی متخصص به دلیل نبود یا ضعف قانون یا شکست روبرو می شود.

۲. موانع فرهنگی: یکی از موانع مهم در استفاده از ظرفیت و مشارکت ایرانیان خارج از کشور وجو مسائل فرهنگی است که ریشه در نگرش مردم جامعه نسبت به مهاجران دارد. نگرشی که ایرانیان خارج کشور را به عنوان یک غریبه و بیگانه می بیند که نسبت به مسائل کشور احساس تعلق خاطر کمی داشته و به دلیل منافع و مصلحت شخصی جلای وطن کرده اند و لذا نباید دست دوستی به سمت آنها دراز شود. این نگاه در بین بسیاری از دانشگاهیان و تحصیل کردگان داخل کشور نفوذ پیدا کرده است به طوری که حتی در چارچوب قوانین موجود نیز گاه سوراخ های تصمیم گیری در سطح دانشکده و دانشگاه هم روی خوشی به همکاری با ایرانیان مقیم خارج نشان نمی دهد. اگرچه استفاده از توان و ظرفیت علمی ایرانیان خارج کشور مهم است اما باید دقت شود که احترام و توجه به این گروه نباید به شکلی باشد که شأن کسانی که در داخل کشور با همه دشواری ها کار می کنند زیر سوال برود و اینگونه تلقی شود که کسانی که خارج رفته اند برتر از نیروهای داخل کشور هستند.

۳. موانع سیاسی: گاه نگاه های امنیتی و سیاسی و مرز بین خودی و غیر خودی بودن عامل جدایی و گسست بین نیروهای داخل کشور با بدنه خارج از کشور می شود. وجود نگاه های سیاسی و امنیتی انگیزه نیروی متخصص و ایرانیان خارج کشور نسبت به فعالیت در کشور خود را سلب کرده و آن ها را نسبت به هرنوع همکاری با دانشگاه ها و مراکز داخل کشور بدبین می کند. از سوی دیگر فضا سازی هایی در جریان است تا با تقویت ایران هراسی اینگونه به ایرانیان خارج کشور القاء کند که در صورت ورود به ایران با مشکلات امنیتی و دستگیری از سوی مقامات قضایی مواجه خواهند شد. این در حالی است که بنا به اظهارات دستگاه های ذی ربط تعداد

